

ДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОГО ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ДІАЛОГУ

Ганна ЮЩЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто динамічні характеристики англійського офіційно-ділового діалогічного мовлення, зокрема на основі результатів проведеного аудитивного і акустичного аналізу визначено специфіку реалізації гучності, максимуму інтенсивності, його локалізацію, середню складову і діапазон інтенсивності.

Ключові слова: гучність, інтенсивність, рекурентність, фрагмент, соціальний статус мовців, функціонально-прагматична спрямованість, емоційно-прагматичний потенціал.

The article considers dynamic characteristics of the English formal business dialogic speech. On the basis of auditory and acoustic analysis the specific character of loudness, intensity maximum, its localization, medium intensity level and intensity range is determined.

Key words: loudness, intensity, recurrence, fragment, speakers' social status, functional-pragmatic aim, emotional-pragmatic potential.

Сучасний стан розвитку лінгвістики, який підтверджує необхідність вивчення явищ мови у соціокультурному контексті, викликає потребу у нових підходах до опису її одиниць, з урахуванням комунікативної варіативності мовлення і специфіки функціонування позамовних чинників, які зумовлюють варіативне функціонування мовної системи.

Соціолінгвістична орієнтованість сучасної парадигми сприяє тому, що просодичне оформлення мовлення в офіційно-діловій сфері як невід'ємна частина англійського національно-мовленнєвого етикету стало об'єктом численних наукових досліджень.

Різні аспекти фонетичної організації офіційно-ділового мовлення знайшли відображення в окремих лінгвістичних дослідженнях: зокрема вивчалися особливості функціонування фонетичних засобів сегментного (Дж.Гамперц, Д.Джоунз, Б.О.Жигальов, У.Лабов, П.Традгілл) й надсегментного (Л.Л.Баранова, А.С.Гімсон, Д.Кристал, О.Д.Швейцер) рівнів; встановлювалися мелодійні (С.Б.Кереєва, А.Круттенден) й темпоральні (Т.І.Шевченко) характеристики офіційно-ділового мовлення, а також роль ритму в його організації (С.О.Дубінко). Проте експериментальне вивчення просодичних параметрів інтенсивності діалогічного мовлення в офіційно-діловій сфері дотепер не було предметом окремого експериментально-фонетичного дослідження. Тому метою цієї статті є обґрунтування динамічних характеристик офіційно-ділового діалогу на підставі результатів аудитивного й акустичного аналізу.

Теоретичним підґрунтям проведеного експериментально-фонетичного дослідження [2: 178-179] слугувала гіпотетична класифікація соціолінгвістичних ознак, які зумовлюють варіативність просодичних параметрів офіційно-ділового діалогу: соціальний статус мовця відносно статусу слухача (вищий, рівний, нижчий), функціонально-прагматична спрямованість діалогу (досягнення згоди, отримання інформації, спонукання до дії) та емоційно-прагматичний потенціал мовлення (високий, середній, низький). Згідно з традиційно прийнятим у фонетиці підходом до аналізу тексту [3 7; 4: 31] тексти експериментальних діалогів було членовано на такі структурно-семантичні блоки та їхні фрагменти: початок (контакто-встановлювальний, стратегічно-визначальний фрагменти), основна частина (конфліктотвірний, динаміко-подійний, аргументативно-дискусійний фрагменти), завершення (попередньо-заклучний, власне-заклучний фрагменти). Таким чином, під час виконання дослідження ми співвідносили функціонування просодичних засобів не з окремими висловленнями чи їхньою низкою, а з конкретними структурними елементами тексту.

Матеріалом дослідження слугував експериментальний корпус діалогічних текстових фрагментів, начитаних дикторами – носіями англійської мови (британський варіант), матеріал із лінгафонних інтерактивних курсів та відеокурсів англійської мови, а також оригінальних англійських фільмів. Загальний обсяг експериментально-фонетичного матеріалу дослідження склали 183 діалоги, 1280 експериментальних реалізацій загальною тривалістю звучання 3 години.

Програма і методика експериментально-фонетичного дослідження передбачала два етапи аудитивного аналізу, акустичний аналіз та лінгвістичну інтерпретацію й узагальнення експериментальних даних. Акустичний аналіз проводився з метою перевірки й уточнення отриманих під час аудитивного аналізу даних щодо особливостей варіативності інтонаційного оформлення англійського діалогу в офіційно-діловій сфері спілкування. Динамічні характеристики інтонаційної моделі досліджуваних актуалізацій діалогів оцінювалися за такими ознаками:

1. *Максимум інтенсивності та його локалізація* у структурі фрагментів з диференціюванням визначених контрастів на: мінімальний (0-20%), малий (21-40%), середній (41-60%), великий (61-80%), максимальний (81-100%).

2. *Середня складова інтенсивності* фрагмента визначалася відношенням суми максимальних значень даної ознаки в кожному складі інтоногруп до кількості замірів.

3. *Діапазон інтенсивності* фрагмента визначався як різниця її максимального й мінімального рівнів. Диференціація діапазону інтенсивності здійснювалася відповідно до таких шкал: вузький (0-20%), звужений (21-40%), середній (41-60%), розширений (61-80%), широкий (81-100%). Числові значення інтенсивності на досліджуваних фрагментах структурно-семантичних блоків діалогів фіксувалися за допомогою графіка, який будувався з використанням комп'ютерної програми *SpectraLab* [5].

Результати аудитивного аналізу гучності відображають насамперед особливості досліджуваної офіційно-ділової сфери мовлення, зокрема максимальні показники актуалізації зони помірної гучності в усіх групах аналізованих діалогів: 56,45%-87,09% у мовленні вищих

за статусом мовців, 47,83%-68,12% у мовленні співрозмовників рівних за статусом та 48,08%-80,77% у мовленні нижчих за статусом мовців. Найбільш контрольованим щодо рівня гучності є мовлення комунікантів з нижчим статусом, яке характеризується максимальною збалансованістю частотних показників у зоні помірної гучності з незначним відхиленням в обидва боки, при найбільшій кількості в конфліктотвірному фрагменті, де в 25,00% реалізацій була зафіксована підвищена гучність, а в 23,08% – знижена.

Наступною за рекурентністю в двох інших групах діалогів є підвищена гучність, відсоткова частка якої складає: 22,58%-25,58% у реалізаціях мовців з вищим статусом та 21,74%-40,58% у реалізаціях рівних за статусом мовців. При цьому найбільшу варіативність виявляє актуалізація конфліктотвірного фрагмента, де частотні показники гучності є приблизно однаково розподіленими між зонами підвищеної і зниженої гучності в мовленні комунікантів з вищим статусом (22,58% і 20,97% відповідно). У мовленні рівних за статусом мовців однаковий розподіл відсоткової частки в конфліктотвірному фрагменті спостерігається в зонах підвищеної (40,58%) та помірної (43,48%) гучності при незначній кількості зниженої (13,04%) і високої (2,89%).

Найвищі показники актуалізації зниженої гучності були зареєстровані також у попередньо-заключному й власне-заключному фрагментах: у реалізаціях мовців з нижчим статусом – 34,62% і 30,77% відповідно, з рівним статусом – 24,64% і 30,43% та з вищим – 19,35% і 30,65% відповідно.

Маргінальні показники гучності виявилися нетиповими для мовців з нижчим і вищим соціальним статусом, за виключенням власне-заключного фрагмента в мовленні співрозмовників з вищим статусом, в якому було зафіксовано 8,06% реалізацій низької гучності. Поодинокі випадки актуалізації низької гучності (2,89%-5,79%) були зареєстровані також у реалізаціях мовців з рівним статусом, для мовлення яких характерні незначні показники високої гучності (2,89%-8,69%).

У переважній більшості фрагментів найвищою частотністю визначається зона помірної гучності як початку фрагментів, так і їхнього завершення. При цьому максимальна частка актуалізації помірної гучності була зафіксована в мовленні комунікантів з нижчим статусом, де найвищі показники її актуалізації на початку фрагментів коливаються від 63,46% до 82,69%, а при завершенні – від 50,00% до 75,00%. У мовленні комунікантів з рівним і вищим статусом також зберігається пріоритетність зони помірної гучності при дещо меншій частці її актуалізації: у реалізаціях рівних за статусом мовців на початку фрагментів – 46,37%-56,52%, при завершенні – 46,38%-68,12%; у реалізаціях мовців вищих за статусом – 1,61%-66,13% та 46,77%-67,74% відповідно.

Наступною за рекурентністю в оформленні початку фрагментів є зона підвищеної гучності, яка найбільше представлена в мовленні вищих за статусом мовців (27,42%-46,77%) та в реалізаціях мовців з рівним статусом (26,09%-42,03%). У мовленні мовців з нижчим статусом підвищена зона гучності була зареєстрована лише на початку конфліктотвірного фрагмента (34,62%), який за своєю функцією маркується найвищим емоційно-прагматичним потенціалом. Крім того, вказану особливість можна простежити і в перших двох групах, де конфліктотвірний фрагмент також має найвищу відсоткову частку: 42,03% – у мовленні комунікантів з рівним статусом і 41,94% – у мовленні вищих за статусом мовців.

Зазначимо також, що спільною ознакою трьох груп аналізованих діалогів є реалізація попередньо-заключного і власне-заключного фрагментів у зоні зниженої гучності. Так, максимальні показники актуалізації зниженої гучності були зареєстровані в мовленні нижчих за статусом мовців: 48,07% у попередньо-заключному і 42,31% у власне-заключному фрагментах; у реалізаціях мовців з рівним статусом: 24,64% і 39,13%; у мовленні вищих за статусом мовців: 29,03% і 24,19% відповідно.

Щодо рівня гучності, актуалізованої при завершенні фрагментів, то, як зазначалося вище, тут домінує зона помірної гучності. Друге за рекурентністю місце, на відміну від оформлення початку фрагментів, займає зона зниженої гучності, максимальні показники якої складають 29,03%-37,09% у мовленні мовців з вищим статусом; 24,64%-47,83% у мовців з рівним статусом; 26,92%-42,31% у мовленні нижчих за статусом мовців. Як і в оформленні

початку фрагментів, найвищі показники актуалізації зони зниженої гучності властиві попередньо-заключному й власне-заключному фрагментам.

Зіставлення даних аналізу всіх трьох груп досліджуваних діалогів дозволяє констатувати нетиповість високого та низького рівня гучності в реалізаціях початку й завершення фрагментів діалогів, реалізованих мовцями з нижчим соціальним статусом. Поодинокі випадки актуалізації низької гучності завершення фрагментів були зареєстровані в мовленні вищих за статусом мовців, з максимальними показниками у власне-заключному фрагменті (22,58%). Маргінальні показники актуалізації гучності на початку й при завершенні фрагментів були зареєстровані лише в мовленні рівних за статусом мовців, але в мінімальній кількості: 2,89%-7,25% реалізацій мають високу гучність початку, а 2,89% – низьку; 2,89%-8,69% реалізацій оформлені високою гучністю при завершенні та 8,69%-17,39% – низькою.

Результати акустичного аналізу динамічних характеристик експериментальних фрагментів вказують на те, що максимум інтенсивності в усіх трьох групах аналізованих діалогів локалізується переважно в першій ритмогрупі або на ядерному складоносії. При цьому в мовленні комунікантів з вищим і нижчим статусом рекурентність локалізації максимуму інтенсивності на ядерному складі є вищою (42,86%-64,28%). Щодо мовлення рівних за статусом співрозмовників, то тут найбільшу частотність (42,86%-50,00%) виявляє локалізація максимуму інтенсивності в першій ритмогрупі.

Необхідно також відзначити, що спільною ознакою експериментальних діалогів є локалізація максимуму інтенсивності в конфліктотвірному фрагменті, який маркується найвищими показниками її актуалізації в першій ритмогрупі (42,86%), що пояснюється динамікою розгортання конфлікту у вказаному фрагменті. Цікавим є також те, що піки інтенсивності, реалізовані в конфліктотвірному фрагменті в мовленні рівних і нижчих за статусом мовців, збігаються із локалізацією їхнього тонального максимуму, що сприяє створенню напруження та інтенсифікації змісту всього фрагмента. У свою чергу, для фрагментів завершальної частини діалогів типовою є локалізація максимуму інтенсивності на ядерному складоносії, що свідчить про особливе комунікативно-сміслову навантаження зазначеної ділянки. Так, власне-заключний фрагмент відзначено однаковою відсотковою долею (42,86%) у всіх групах. Відсоткова частка в попередньо-заключному фрагменті є дещо більшою (42,86%-50,00%).

Зареєстровані випадки локалізації максимуму інтенсивності в інших ритмогрупах пов'язані насамперед з просодичною функцією виділення комунікативно вагомих елементів повідомлення та інтенсифікації семантики слів, що виділяються. Так, найвищі показники локалізації максимуму інтенсивності в інших ритмогрупах були зафіксовані в найбільш інформативно навантажених фрагментах: стратегічно-визначальному (21,43%-28,57%), динаміко-подійному (21,43%-35,71%) та аргументативно-дискусійному (14,29%-28,57%). Частка локалізації максимуму інтенсивності в передшкالی є незначною (7,14%-14,29%). Проте тут доцільно зауважити, що у випадках актуалізації піка інтенсивності в передшкالی її низький тональний рівень аудитивно сприймається як високий, що пояснюється наявністю високих показників інтенсивності [1: 129]. У свою чергу, аудитивне сприйняття високої передшкали як низької пов'язано з малими значеннями числових показників інтенсивності.

Оцінка закономірностей розподілу числових показників варіювання середнього рівня інтенсивності фрагментів дозволяє констатувати, що в усіх трьох досліджуваних групах переважає середній рівень інтенсивності, показники якого коливаються в межах від 42,86% до 64,28%. Це свідчить про рівномірний розподіл комунікативного навантаження у фрагментах діалогів. Другим за рекурентністю в мовленні співрозмовників з вищим і нижчим статусом є малий рівень інтенсивності, максимально відзначений у попередньо-заключному і власне-заключному фрагментах усіх досліджуваних під час акустичного аналізу груп. Так, зазначені фрагменти маркуються такими частотними показниками: у мовленні вищих за статусом комунікантів – 42,86% і 35,71% відповідно; у мовленні співрозмовників з рівним статусом – 28,57% і 35,71%; у мовленні нижчих за статусом мовців – 28,57% і 42,86%.

Найвища відсоткова доля (50,00%) великого рівня інтенсивності була зафіксована в аргументативно-дискусійному фрагменті в актуалізаціях мовців з рівним статусом, у

мовленні яких великий рівень інтенсивності є другим за частотністю (14,29%-35,71%). При цьому в реалізаціях мовців з вищим і нижчим статусом найбільша частка (28,57%) великого рівня інтенсивності припадає на конфліктотвірний фрагмент. Максимальні й мінімальні рівні інтенсивності не представлені в досліджуваному корпусі.

Розподіл частотних показників актуалізації діапазону інтенсивності фрагментів діалогів є достатньо варіативним. При цьому різноманітність представлених зон та їх відсоткова частка варіює залежно від соціального статусу мовців і функціонально-прагматичної спрямованості фрагментів. Так, у мовленні вищих і рівних за статусом співрозмовників найбільш частотним є середній діапазон інтенсивності, представлений у найбільшій кількості в актуалізаціях мовців з рівним соціальним статусом (28,57%-50,00%). У мовленні комунікантів з вищим статусом відсоткова частка є дещо меншою (28,57%-42,86%). Щодо мовлення співрозмовників з нижчим статусом, то тут спостерігається приблизно однаковий розподіл відсоткової долі між середньою та розширеною зонами діапазону інтенсивності (21,43%-35,71%). При цьому максимальна частка (42,86%) розширеного діапазону інтенсивності була зафіксована в контакто-встановлювальному фрагменті.

Другим за ступенем рекурентності в мовленні вищих за статусом мовців є звужений діапазон інтенсивності (14,29%-35,71%), максимальні показники якого були зареєстровані також у мовленні співрозмовників рівних за статусом (35,71%-42,86%). Крім того, в актуалізаціях мовців з вищим статусом було відзначено рекурентність вузької зони діапазону інтенсивності (7,14%-21,43%), що не було відмічено в інших досліджуваних групах.

На відміну від мовлення вищих за статусом комунікантів, у фрагментах діалогів, реалізованих мовцями з рівним і нижчим статусом, динаміка варіювання діапазону інтенсивності має обернений характер у бік розширених зон. У вказаних групах друге місце за частотністю займає розширена зона діапазону інтенсивності (21,43%-42,86%) при найбільшій кількості в контакто-встановлювальному і стратегічно-визначальному фрагментах. Широкий діапазон інтенсивності є типовим для мовлення комунікантів з нижчим соціальним статусом (14,29%-28,57%). Відсоток його актуалізації в інших аналізованих групах є незначним (7,14%-14,29%) при максимальній частці (21,43%) у динаміко-подійному фрагменті в реалізаціях мовців з рівним соціальним статусом.

Отже, результати акустичного аналізу свідчать про те, що діапазон інтенсивності варіює в напрямку від розширеного до вужчого в мовленні вищих за статусом мовців та має зворотній напрям руху у фрагментах, актуалізованих мовцями нижчими та рівними за статусом.

Аналіз динамічних характеристик англійського офіційно-ділового діалогічного мовлення дозволив простежити кореляцію показників актуалізації максимуму інтенсивності й функціонально-прагматичної спрямованості фрагментів діалогів. Так, інструментальне вивчення описуваного просодичного параметра показало, що в аргументативно-дискусійному, попередньо-заключному і власне-заключному фрагментах усіх експериментальних діалогів максимум інтенсивності локалізується здебільшого на ядерному складоносії. На відміну від цього, для конфліктотвірного фрагмента типовою є локалізація максимуму інтенсивності в першій ритмогрупі, що свідчить про особливе комунікативно-сміслову навантаження вказаної ділянки. Крім того, цікавим виявилось спостереження щодо збігу тонального максимуму й піка інтенсивності в першій ритмогрупі конфліктотвірного фрагмента, що надає йому особливої проміантності. Зареєстровані випадки локалізації максимуму інтенсивності в інших ритмогрупах пов'язані насамперед з просодичною функцією виділення ключових слів та інтенсифікації їхньої семантики.

Дані акустичного аналізу середнього рівня інтенсивності фрагментів підтвердили висновок аудитивного аналізу про типову помірну гучність експериментальних діалогів. Так, на підставі інструментальної оцінки інтенсивності англійського офіційно-ділового діалогічного мовлення її середній рівень був оцінений як середній та малий. При цьому найвищі показники малого рівня інтенсивності були зареєстровані в попередньо-заключному й власне-заключному фрагментах. У свою чергу, максимальна відсоткова доля великого рівня інтенсивності була зареєстрована в аргументативно-дискусійному фрагменті, що узгоджується з властивою для нього підвищеною гучністю, визначеною аудитивно. Крім того, великий рівень інтенсивності є другим за

рекурентністю в актуалізаціях мовців з рівним соціальним статусом, на відміну від інших двох груп, в яких більшою частотністю відзначається малий рівень інтенсивності. Більша частка підвищеної гучності, зафіксована перцептивно в мовленні комунікантів з вищим статусом, пояснюється ефектом оберненого сприйняття на рівні аудитивного аналізу: рівень гучності оцінюється за тональним рівнем і навпаки.

Щодо діапазону інтенсивності, то відповідно до результатів інструментального вивчення, помітною є його варіативність у межах широкої і вузької зон, що зумовлено чинником соціального статусу мовців. Зокрема при загальному домінуванні середнього діапазону інтенсивності у всіх аналізованих групах, у мовленні комунікантів з вищим соціальним статусом спостерігається дистрибуція частотних показників у бік звужених зон. Разом із тим, у мовленні співрозмовників з рівним і нижчим соціальним статусом помітним є розширення діапазону інтенсивності.

Таким чином, експериментальний аналіз просодичних ознак у підсистемі гучності виявив, що в реалізаціях цих параметрів незалежно від соціокультурних чинників існує як набір інваріантних просодичних ознак, так і ряд варіантних рис, які спричинюють відмінності в розподілі, комбінуванні й частотності вживання інтонаційних параметрів та варіюють в залежності від соціального статусу мовця, функціонально-прагматичної спрямованості мовлення та його емоційно-прагматичного потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Калита А.А. Интонация констатирующих высказываний в английской монологической и диалогической речи (Экспериментально-фонетическое исследование): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1984. – 218 с.
2. Клименок О.В. Технологія наукового дослідження: Авторський підручник. – К.-Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2006. – 308 с.
3. Козуб Л.С. Соціолінгвістичні особливості просодичної організації тексту англійської комерційної телереклами: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 19 с.
4. Тараненко Л.І. Просодичні засоби реалізації зв'язності тексту англійської прозової байки (Експериментально-фонетичне дослідження): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04; – К., 2003. – 231 с.
5. SpectraLAB: FFT Spectral Analysis System. Version 4. 3213. Copyright © 1997 Sound Technology, Inc. 1400. Dell Avenue. Campbell, CA 95008 USA.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ганна Ющенко – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми фонетики англійської мови.